

Oude beroepen in en rond Oud Ade

6. De Baggerman

Er is heel wat afgebaggerd, niet alleen in onze streek maar in het hele westelijke gedeelte van ons land. Bagger zou je 'het zwarte goud' kunnen noemen, als die titel niet al was opgeëist voor de steenkool. Bagger, vermengd met stalmest, werd gebruikt voor ophoging en vruchtbaar maken van tuingrond en weiland. Op een mooie internet-site van 'Groenehartfotografie' wordt gemeld: "Bagger was zo'n belangrijk product dat er soms ruzie over werd gemaakt. De scheiding van graslandpercelen lag in het midden van sloten en bij het baggeren wilde men nog wel eens de baggerbeugel over het midden van de sloot in het water van de burens laten plonsen om op die manier wat extra bagger te kunnen binnenhalen." In ons eigen historische blad De Alkmadders staat een uitgebreid verslag van een conflict tussen de stad Leiden en de gemeente Alkemade over het al of niet mogen baggeren in het Braassemmeer. Het conflict begon in 1796 met de arrestatie van een Veense baggeraar door Leidse gerechtsdienaren en inbeslagname van baggerpraam en toebehoren en 31 dagen opsluiting (zie bronvermelding aan het eind van deze aflevering).

Als we het over oude beroepen hebben, dan kunnen we drie beroepen onderscheiden die betrokken waren bij de bagger-cultuur van onze agrarische omgeving: (1) de 'echte' full-time baggeraar (gewoonlijk 'baggerman' genoemd) die op het open water met zijn 'bok' of 'praam' bagger van grote diepte omhoog haalde en per schuit naar boeren of tuinders vervoerde; (2) de boerenknecht of daggelder die de poldersloten vanaf de kant met sloothaak en baggerbeugel uitdiepte en de bagger op het land deponeerde; (3) de schipper die zelf niet baggerde maar bagger uit de Leidse grachten en andere plaatsen ophaalde en naar de boeren en tuinders vervoerde. We richten ons eerst – en vooral – op de 'echte' baggeraar, de baggerman.

In Oud Ade werden mij zes namen genoemd van baggeraars: Willem Disseldorp uit de Rip (1898-1985?), Dirk Vermeij, tevens molenaar (1906 – 1950), Jaap Verhaar (1914-1987), Jan van Seggelen (1880-1966), zijn zoon Piet van Seggelen (1907-1994), en Leo Olijerhoek (1906-2009). Ik beperk me hier tot de twee laatstgenoemden. Op de Kippendijk (officieel Akkerslootpolder) woont de tweede zoon van Piet van Seggelen, Janus. We maken een afspraak om over een week te praten over zijn vader. Ondertussen rukt het Corona virus op en een paar uur vóór onze afspraak belt Janus dat we het gesprek voor de veiligheid beter kunnen uitstellen. Ik ben het met hem eens. Een week later besef ik dat het wel maanden kan duren voor de kust veilig is en ik stel voor om over de telefoon te praten. Dat blijkt prima te gaan en ik begin ons gesprek met de vraag of hij weleens met zijn vader is mee geweest om te baggeren. Nooit, maar hij heeft wel een keer gezien dat hij bij Bert van der Meer zijn bok leeg hoosde in de 'goot', een houten constructie waarover de bagger van de dijk af het land in gleeed (op sommige plaatsen was er een afsluitbare duiker door de dijk heen). Onder de dijk vormde zich een 'baggerstaal' van zo'n 10 bij 10 meter. Er werd een rand van inmiddels gedroogde bagger gezet om de bagger bij elkaar te houden. Als de bagger was opgedroogd werd er zand overheen gegooid en vervolgens over het land uitgestrooid. Daarna (of daarvóór) werd ook stalmest over het land verspreid zodat bagger en mest zich vermengden. Dat werk werd gewoonlijk gedaan door een boerenknecht maar het kon ook gebeuren dat de baggerman die klus deed om nog wat extra te verdienen. Als het land te nat

was voor een zwaar geladen kar werd soms een baggerslee (ongeveer 1 x 2 meter) met een paard ervoor gebruikt.

Piet van Seggelen is van 1907. Zijn vader (Jan van Seggelen) baggerde al maar Piet begon zijn werkzame leven op 12-jarige leeftijd als knecht bij Cornelis Heemskerk, de vader van Klaas en later bij Van der Hulst in de Zevenhuizen. Toen hij baggerman werd, nam hij de bok (schuit) van zijn vader over. Een bok was ongeveer 10 meter lang met een geschatte tonnage van zo'n 4 kuub) (zie foto's in de digitale versie). Piet vestigde zich eerst in Rijpwetering en kwam uiteindelijk na wat omzwervingen met zijn gezin van elf kinderen op de Kolk in Oud Ade terecht.

De techniek van het baggeren op de Kaag vanuit een bok vind ik nog steeds onvoorstelbaar. Piet van Seggelen en zijn collega's stonden op het wijde water van de Kaag of de Kever, op een wiebelende schuit, de bagger omhoog te halen vanuit een diepte van wel twee tot drie meter. Zolang de bagger nog onder water was, viel het mee, maar zodra de vracht van zo'n 30 à 40 kilo uit het water kwam, vroeg het om een speciale techniek om de massa in de bok te kieperen. De ca acht meter lange steel werd gebruikt als tegenwicht en in één zwaai, gesteund door een knie, werd de bagger in het ruim gegooid. Janus vergeleek het met de manier waarop de melkrijders van vroeger de melkbussen met veertig liter melk in één keer op de melkwagen zwipten maar mij lijkt dat nog een stuk gemakkelijker dan die baggertruc, die naar schatting zo'n honderd keer herhaald moest worden om één bok vol te krijgen.

Als de bok vol was, werd hij naar het land van de klant gevaren, meestal een flinke afstand vanaf de Kaag. De bok moest met een 'schuifboom' van zo'n zeven meter voortbewogen worden. Over de lengte van de hele bok werd een loopplank gelegd zodat de baggerman naar achter lopend de boot vooruit duwde. Soms met gunstige wind kon er een zeil opgezet worden. Op zijn bestemming aangekomen werd de bok leeg gehoosd met een houten baggerschop en voer de baggerman terug naar de Kaag voor hetzelfde 'ritueel' en daarna, als het heel erg meezat, nog een derde keer. Ik zei het al: onvoorstelbaar. Rond 1940 ontving de baggeraar 1,80 gulden voor een bok met bagger. Jan Poel sr vertelde me dat Leo Olijerhoek (over wie straks meer) die indertijd knecht was bij zijn (Jan) vader 19 gulden in de week verdiende. Dat was in die tijd een relatief hoog bedrag, maar op zekere dag liet Leo weten dat hij stopte als boerenknecht en baggeraar wilde worden. Met baggeren was meer te verdienen had hij uitgerekend. Een schuit met bagger leverde 1,80 gulden op. Als je drie schuiten per dag deed, was dat 5,40; dat zes keer per week was 32,40. Daarnaast kon hij soms bijklussen door te helpen met melken of hooien. Gerard van der Meer (uit De Veen) vertelt dat het bedrag van een bok bagger bij de tuinders in de Veen rond 1930 vijf gulden was voor vijf kuub bagger. Hij laat me het kasboek van zijn vader zien waar het bedrag duidelijk staat genoteerd (zie de kopie in de digitale versie). Dat verschil in prijs wordt verklaard door het feit dat de tuinders veenbagger nodig hadden. Veenbagger is compacter en zit dieper. Bovendien moest de bagger afhankelijk van de situatie soms met een kruiwagen aan land gebracht worden. Meer werk, dus hogere prijs.

Toen ik Leo's berekening aan Janus voorlegde, reageerde deze: "Onzin." Leo had een veel te rooskleurige voorstelling van het baggervak. Zes keer per week drie bokken opleveren lukte nooit. Als het hard waaide, kon er bijvoorbeeld niet gebaggerd worden. Als het een enkele keer wel lukte was dat met een 'stroopbökkie' (zie hier onder) Bovendien werd er in de

winter niet gebaggerd. Dan werd allerlei onderhoud gedaan, zoals het boeten en repareren van het beugelnet en de bok eens in de paar jaar naar Colijn, een scheepswerf in Hoogmade, varen om geteerd te worden. Op de Houtkade werd 'gehout', dat wil zeggen essen werden bij de grond af gekapt. Essentakken werden in de tuin als 'rijshout' gebruikt om peulen en kapucijners te geleiden. De resterende tijd moest er op een andere manier geld verdiend worden en vaak was dat dan weer werken bij een boer. Een enkele keer werd er een andere klus aangenomen. Zo hebben Piet en Leo ooit, vermoedelijk ongeveer een maand, in Den Bosch geholpen met het uitbaggeren van de Dieze, een riviertje dat onder de stad door liep en als riool diende. (Vandaag de dag is een ondergrondse rondvaart over de Dieze een toeristische attractie in Den Bosch).

Af en toe werd er een bokkie 'gestroopt'. Dan werd er 's morgens vroeg dicht bij huis, bijvoorbeeld in de Oud Ade achter de boerderij van Kool (nu Zwarteweg 4) een bok vol gebaggerd en meteen aan de overkant gelegegd. Dat scheelde ook een flink stuk varen. Baggeren in de Oude Ade en in ander boezemwater was verboden; dat behoorde toe aan het Hoogheemraadschap. Een enkele keer werd (veen)bagger gevonden dat nog als turf gebruikt kon worden. Vooral in de oorlog toen er groot gebrek aan brandstof was, probeerden baggeraars turf te maken uit veenbagger. Ze leverden ook veenbagger aan anderen die de bagger dan zelf gingen 'verturven' (zie foto in digitale bijlage). "In de oorlog maakte iedereen turf" verzekerde iemand mij.

Net als bij molenaars lijkt baggeren ook bij familietradities te horen. Piet van Seggelen was getrouwd met een jongere zus van Leo Olijerhoek, eveneens woonachtig in Oud Ade. Leo en Piet waren zwagers maar ook vrienden. Leo was een jaar ouder dan Piet. Op een foto gemaakt bij een echte fotograaf in Leiden zien we vier vrienden stoer en grappig tegelijk poseren met een niet brandende sigaret tussen hun lippen, een speelgoedbeest op hun knie en een joyeuze hoed op hun hoofd. De andere twee zijn Jaap Verhaar (ook baggerman) en Gijs van der Ploeg. De baggerbelevissen van Piet en Leo zijn met elkaar vervlochten. Ik bezoek – ondanks de Coronacrisis – Aad Olijerhoek (die zijn hele leven al Sam wordt genoemd), de oudste zoon van Leo. De voordeur blijft dicht (er hangt een mededeling dat de koffiepote vanwege Corona leeg is) maar we gaan op veilige afstand van elkaar in een grote schuur achter zijn huis praten over zijn vader. Na een paar minuten voegt zijn vrouw Ottie zich bij ons en neemt enthousiast deel aan het gesprek. Hoewel zij 'Bakker' heet, is ze de dochter van een melkboer. Ik zal haar zeker weer spreken als het melkboerberoep aan bod komt.

Leo Olijerhoek

Leo Olijerhoek was de oudste in een gezin van 17 kinderen. Zijn vader, Janus Olijerhoek, woonde met zijn vrouw Jans van Klink en hun grote gezin in een daggeldershuisje aan de Kolk, naast het oude Schoolgebouw. Weer zoiets onvoorstelbaars. Zodra een kind van school kwam ging hij/zij ergens werken, liefst met kost en inwoning bij een boer. Dat was dan weer een kostganger minder. Vader Janus was tuindersknecht. Leo ging op zeer jonge leeftijd als knecht werken bij Jan van der Poel, aan het eind van de Zwarteweg. Hij trouwde met Bep Kuipers, de dochter van een molenaar annex baggerman. Geen wonder dat ook hij uiteindelijk voor het baggervak koos. Als we afgaan op het verhaal van Jan Poel was Leo misschien een jaar of 25-30 toen hij met baggeren begon. Hij woonde met zijn gezin in een

van de twee daggeldershuisjes tegenover de boerderij "Mijn Ouders Wensch" in het Lageland.

Ook aan Sam vroeg ik of hij weleens mee geweest was als zijn vader ging baggeren. Dat was één keer gebeurd toen hij nog een heel kleine jongen was. Hij had er niks aan gevonden. Uren op een bok op de Kaag, kijken naar het eentonige werk van zijn vader. Leo heeft zich niet kapot gewerkt in dit zware beroep, zoals je misschien zou verwachten. Hij is 103 geworden, precies even oud als zijn eerste werkgever 'Ouwe' Jan Poel.

Rond hun 50ste zijn Piet en Leo gestopt met baggeren en na een aantal andere klussen tot hun pensionering gaan werken bij de Firma Bredero, een bedrijf dat onder meer kabels en waterleidingen aanlegde. Het was zwaar handwerk – graven – maar niet zo zwaar als baggeren.

Wat opvalt in hun beider leven – en in dat van heel veel van hun tijdgenoten – is dat zij van alles deden om brood op de plank te krijgen. Ze verbouwden hun eigen groente, vielen in bij een boer als diens zonen een avondje vrij wilde nemen of als er iemand ziek was. Piet had twee varkens, die hij door de noodslachter Cor van der Werf liet slachten. Een was voor zijn eigen gezin. Het vlees van het andere varken verkocht hij. Hij teelde ook narcissen en verkocht de bollen.

Wat ook opvalt, althans in onze tijd, is dat zowel Piet als Leo niet konden zwemmen, net als trouwens de meeste van hun tijdgenoten. Maar noch Janus noch Sam kunnen zich herinneren dat er ooit een baggerman verdronken is.

Gerard van der Meer, voormalig voorzitter van 'Oud Alkemade' vertelt dat in 1947 het bestuur van de groente en bloemenveiling "Eendracht maakt Macht" besluit een baggermachine in te zetten. Met gehuurde schuiten van elders ('vletten') konden de leden van de veiling toen zelf hun bagger bij de baggermolen halen. Van 1632 tot 1955 is er uit het Braassemermeer bagger gewonnen.

Baggergereedschap

Om me een voorstelling te maken en het gevoel van de baggerman te leren kennen, leende ik een baggerbeugel van Mien Opdam-van der Fits en ging de sloot achter mijn huis uitbaggeren. Het viel niet mee en 's avonds voelde ik het in mijn rug en mijn armen, eigenlijk in mijn hele lichaam. Toen ontdekte ik tot mijn schrik dat mijn baggerbeugel amper een kwart was van de beugel die de Piet en Leo op de Kaag gebruikten. Er waren drie soorten baggerbeugels: (1) de meerbeugel met een omvang van ongeveer 80 x 40 cm. Bij het baggeren van veenbagger voor de tuinders in Roelofarendsveen zat er vóór een scherpe kant ('de lip') om de compactere veenbagger te snijden. Zo'n beugel werd daarom ook wel 'lipbeugel' genoemd; (2) de slootbeugel, kleiner met soms een scherpe voorkant (3) de kantbeugel, nog iets kleiner waarmee vanaf de kant gebaggerd werd.

In een beschrijving van het baggerberoep mag het belangrijkste 'baggergereedschap' de bok niet ontbreken. Piet had zijn eigen bok, overgenomen van zijn vader. Leo huurde zijn bok van Dirk Heemskerk in de Zevenhuizen. De huur werd in natura betaald: meehelpen in de hooibouw. De bok van Piet lag in de Zevenhuizen bij de Kaag, want daar moest gebaggerd

worden. Vroeg in de morgen fietste hij erheen. Alleen als hij de volgende ochtend een bokkie ging stropen, liet hij de bok voor zijn huis aan de Kolk liggen. Janus denkt dat de bok van zijn vader, na gedane arbeid, gesloopt is en dat het geteerde hout voor andere doeleinden is gebruikt.

Kantbaggeren en slootschieten

Kort nog iets over de kantbaggeraars. Het schoonhouden van de poldersloten met sloothak en/of 'kantbeugel' was gewoonlijk het werk van de knechten op de boerderij, maar ook de beroepsbaggeraars deden dat soms om een extra centje te vangen. De ingetrapte kanten van de sloot werden afgestoken met een zen (soort zeis) en op de kant getrokken; de bagger werd op het land gegooid.

Een heel andere techniek was het 'slootschieten' (niet 'klootschieten' verduidelijkt Sam terwijl Ottie instemmend knikt). Er werden over een afstand van ongeveer 50 meter twee schotten in de sloot geplaatst en het water werd er met schoppen of schepemmers uit gehoosd. Als al het water weg was, werd de bagger vanuit de droge sloot met een schop op het land gegooid. De mannen die dat deden stonden met lieslaarzen in de sloot. Als de sloot genoeg was uitgediept werd een schot weer 50 meter verder geplaatst en begon hetzelfde karwei opnieuw.

Toen ik met Gé van der Fits sprak over het beroep van zijn vader (lapjeskoopman), vertelde hij mij dat zijn grootvader, die daggelder was bij een boer in de Zevenhuizen, bij het boven beschreven werk is omgekomen. Toen hij 's avonds niet op de normale tijd uit de polder terugkwam, ging men hem zoeken en trof hem dood aan, voorover gevallen met zijn gezicht in de sloot. Gé denkt dat hij in de bagger was weggezakt en zich niet meer had kunnen bevrijden.

Over de schippers die ook bagger leverden aan boeren en tuinders is al in een eerdere bijdrage van deze serie geschreven. Scherven en stukken van Goudse pijpen die soms in de polder worden aangetroffen zijn daar gekomen via de bagger die van de stadsgrachten naar de polders is vervoerd. Ze zijn niet het bewijs dat de eerste boeren van het Lageland verwoede Goudse-pijp-rokers zijn geweest.

Van baggerman naar baggermolen.

Er is nauwelijks een beroep denkbaar dat zo gigantisch is uitgegroeid als het baggeren. De Internet site MT meldt: "De eeuwenlange strijd tegen het water heeft ons land een koppositie in de mondiale baggersector opgeleverd. Al in de negentiende eeuw deed de Nederlandse baggervloot ervaring op met grote werken als het Noordhollands Kanaal, het Noordzeekanaal en de Nieuwe Waterweg. In de eeuw die volgde kwamen daar de Afsluitdijk, de inpoldering van het IJsselmeer en natuurlijk de Deltawerken bij." In 2011 werd de globale jaaromzet van de baggerindustrie geschat op bijna 10,7 miljard euro (Wikipedia). De Nederlandse bedrijven Boskalis en Van Oord waren betrokken bij het opspuiten van land voor de aanleg van het vliegveld van Hong Kong en de kunstmatige eilanden 'The Palm' en 'The World' voor de kust van Dubai. Een van de zonen van Piet van Seggelen verzuchtte: "Als onze vader niet gestopt was, waren wij misschien net zo groot geworden." En ik bedenk, tijdens het schrijven van dit stukje waarom de straten in Oud Ade (het zijn er maar een paar)

naar een pastoor of abdisse of welgestelde boer uit de Rip worden vernoemd en niet naar onvermoeibare werkers als Leo Olijerhoek en Piet van Seggelen.

Bronvermelding

Gesprekken met Sam en Ottie Olijerhoek, Janus en Frans van Seggelen, en Gerard van der Meer.

Gerard van der Meer (2005-2006) Baggerlieden bijna slaags met Leidse ambtenaren.
Alkmadders nrs 92 en 93.

Gerrit en Jan Kuipers (2019) *Onze Heerlijkheid Alckemade*, pp. 293-294, 378-382.

Internet: <https://www.groenehartfotografie.nl/cultuurhistorie/boerenbedrijf/schouwen>
<https://www.medemblikactueel.nl/2016/11/16/den-ouden-doesch-ouderwets-met-de-hand-de-sloot-uitbaggeren/>

Bijlage

De figuur van de baggerman is treffend neergezet in dit ruim 100 jaar oude gedicht van Willem Elsschot. De zware arbeid, de eenzaamheid achter in de polder en het standsverschil tussen de burgerlijke dichter met zijn glimmende gezicht die net ontbeten heeft terwijl de baggerman al uren aan het werk is. Wat is hier aan toe te voegen?

De baggerman

Vergeef het mij, maar 'k durf u niet genaken,
daar mijn gelaat nog glimt van 't laatst ontbijt,
en gij misschien reeds uren bezig zijt
uw duizendvierde slootje schoon te maken.

Ik groet met diep ontzag uw aardse banden:
uw krommen rug en moedelozen baard,
waarlangs de regen naar beneden vaart,
uw dunne benen en uw grote handen.

De koeien staken af en toe het grazen
om op te zien met sluwe koppigheid
en luid te loeien dat ge een luiaard zijt,
wanneer gij rust om even uit te blazen.

Die stomme beesten zouden u verklikken;
pas op uw tellen dus en schep maar raak.
Vertrouw ook niet de raaf, dien zwarten snaak,
die in uw slijk de wormen op komt pikken.

Het is des Heren wil of 't zou niet wezen.
En trouwens, man, het slijk moet uit de sloot.
Wees dus maar stil, gij zijt toch spoedig dood:
als gij in 't water kijkt dan kunt gij 't lezen.

Foto's bij "De Baggerman"

Foto's van de twee baggermannen op de Kaag zijn wat vaag en vanuit de verte genomen. Begrijpelijk. Piet van Seggelen en Leo Olijerhoek namen nooit een passagier mee aan boord met een fototoestel. Op het Internet waren wel enkele foto's te vinden van baggeraars in sloten. Maar om de techniek van het baggeren goed te zien, zou een film nodig zijn. Ik ben er naar op zoek.

Leo (links) en Piet, met lieslaarzen en houten baggerschoppen hebben hun bok bijna leeg. Deze foto uit het archief van Oud Alkemade verscheen eerder in de Alkmadders. In het onderschrift stond "Ze zien er nog fris uit."

Piet van Seggelen op de Kaag. De bok is tot de rand gevuld en Piet rust even uit. De lengte van de bok is ongeveer 15 meter

Piet heeft het zeil gehesen.

Hier is goed te zien hoe de baggeraar de steel van de beugel over zijn schouder legt om zo met beide handen veel kracht te kunnen zetten. Op zijn schouder lag een stevige leren lap. Dit is overigens geen 'echte' baggerman. Het vaartuig is een polderschouw die alleen in de polder door boeren of boerenknechten werd gebruikt en veel kleiner was dan een bok.

Op deze mooie prent uit 1694 is de houding van de baggerman goed weergegeven. De prent heeft ook in De Alkidders gestaan. Je zou bijna denken dat de Veense baggeraars al in de Gouden Eeuw beroemd waren, maar het woord 'Veender' verwijst helaas niet naar Roelofarendsveen maar naar het beroep van veen-baggeraar. De prent met zijn poëtische beschouwing is afkomstig uit een boek met 100 ambachten van Johannes en Caspaares Luiken.

Baggerman Jaap Verhaar op de Kaag. (Foto-archief Oud Alkemade)

Vier vrienden in een andere uitrusting. Van links naar rechts: Jaap Verhaar, Gijs van der Ploeg, Leo Olijerhoek en Piet van Seggelen.

A. m. December 1931

UITGAVEN

		Transport	
April	Arbeidsloon W. Vasseur	f.	650
"	" G. v. Teen	"	1350
"	Nota hulpen G. St. Koch	"	66020
Juni	" W. Heilocher	"	2625
Mei	1 pr. bagger C. Spruit	"	500-
April	Nota J. Klein 5 ton kolen	"	11500
Juni	Arbeidsloon J. Klerks	"	1300
"	Nota papier C. Heugeloot	"	625
Juli	Arbeidsloon J. Klerks	"	800
"	Nota Stij. v. d. Meer	"	1025
"	" Electrische stroom in Maken	"	993
"	Joh. v. Hameren (Collenrooien)	"	1800
Nov.	Nota W. Heilocher	"	2315
"	" P. Vink	"	345-
"	" J. Klein	"	13500
"	Lankhuis R. K. Stumbeat.	"	7500
"	" " Warenhuis	"	15680
"	" " J. Bakker Str. (90 x 80)²	"	7200
"	Premie glasverzekering	"	1564
Dec.	Reuk Boerenbank	"	23106
"	" Particulier	"	4725
"	Aflossing Warenhuis	"	55000
	Transporteeren	f.	221113

Een pagina van het kasboek van de vader van Gerard van der Meer uit 1931. Op de vijfde plaats van boven zien we dat hij 5 gulden heeft betaald aan C. Spruit voor één praam (ongeveer 5 kuub) bagger.

Manus Vermeij, onderwijzer in Velzen, is tijdens de oorlog uitgeweken naar Oud Ade en snijdt hier bij zijn schoonfamilie Verhaar op de Kippendijk veenmodder in repen om er turf van te maken. Links is de boerderij van (toen) Kool nog te zien. In de verte de bomen van de Oud-Adese Laan die de brandstofschaarste niet zouden overleven. (Foto-archief Oud Alkemade).

Zo gaat het tegenwoordig
(bron: www.mt.nl/business/7-successen-van-hollandse-baggeraars/27420)